

Η εκπαίδευση τον 19ο αιώνα στην Καλαμάτα

Κυρίες και κύριοι, καλησπέρα σας

Με τις δύο προηγούμενες ομιλίες , έγινε φανερό η αλματώδης ανάπτυξη της Καλαμάτας το 19ο αιώνα, τόσο η πληθυσμιακή όσο και η οικονομική. Με τη δική μου ομιλία θα προσπαθήσω να σας παρουσιάσω μια γενική εικόνα της εκπαίδευσης τον ίδιο αυτό αιώνα. Εικόνα η οποία κατά τη γνώμη μου αντιστοιχεί απολύτως στην οικονομική και στην κοινωνική πραγματικότητα κατ'την περίοδο αυτή..

Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται δεν είναι αποτέλεσμα προσωπικής έρευνας, αλλά αντλήθηκαν: 1) από δύο εκδόσεις των ΓΑΚ Μεσσηνίας α."***Το Αρσάκειο Καλαμάτας 1914-1923***", από τις κυρίες Αναστασία Μηλίτση-Νίκα και Χριστίνα Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη (2003) β."***Η Μέση Εκπαίδευση στη Μεσσηνία 1833-1910***" διδακτορική διατριβή της κυρίας Αναστασίας Μηλίτση-Νίκα, διευθύντριας των ΓΑΚ Μεσσηνίας (2004) 2) από την έκδοση "***Το πρώτο Γυμνάσιο Καλαμάτας: η ιστορική του διαδρομή 1861-1973***" εκδόσεις Λιβάνη, 2000, από το 1ο Ενιαίο Λύκειο με διευθύντρια την κυρία Αλεξάνδρα Βερράρου 3) και τέλος από τη διδακτορική διατριβή της αείμνηστης συναδέλφου Χαρίκλειας Σκιά-Πανοπούλου "***Διαχείριση της πολιτιστικής ανάπτυξης- η περίπτωση της Καλαμάτας***" εκδόσεις Αικατερίνης Χριστοπούλου (2008).

Νομίζω ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφέρουμε ότι ένα από τα πρώτα σχολεία στην ελεύθερη Ελλάδα ιδρύθηκε στις 15-7-1824 στη Μικρομάνη, στο Μετόχι της ιεράς μονής της Βελανιδιάς. Ο τότε μινίστρος της Παιδείας Παπαφλέσσας με γράμμα του στο εκτελεστικό πρότεινε την ίδρυση σχολείου στο μετόχι, "το οποίον θέλει ωφελήσει όλον τον μεσσηνιακό κόλπο", γιατί το μετόχι με τα εισοδήματά του μπορεί να θρέψει ένα δάσκαλο. Για την ιστορία ο πρώτος διορισμένος δάσκαλος ήταν ο Χριστόφορος Δημητριάδης.

Η εκπαιδευτική πολιτική στην ελεύθερη Ελλάδα αρχίζει βασικά από την εποχή του Ιωάννη Καποδίστρια ο οποίος το 1828 ιδρύει τα πρώτα σχολεία (ορφανοτροφεία στην Αίγινα και τον Πόρο, Γεωργική σχολή, ιερατική σχολή και Κεντρικό σχολείο για την προετοιμασία δασκάλων) αλλά δεν ιδρύει Πανεπιστήμιο , γι' αυτό και κατηγορήθηκε ως φωτισβέστης. Έδινε προτεραιότητα στη στοιχειώδη και επαγγελματική εκπαίδευση και στην καταπολέμηση του αναλφαβητισμού. Η δολοφονία του ανέτρεψε αυτούς τους σκοπούς, καθώς με την έλευση του Όθωνα ο προσανατολισμός της εκπαίδευσης άλλαξε δραματικά.

Κατά την περίοδο της αντιβασιλείας, το εκπαιδευτικό σύστημα όπως οργανώθηκε ακολούθησε ξένα πρότυπα και χαρακτηρίστηκε από έντονο κλασικισμό, φαναριώτικο πνεύμα και αριστοκρατική παιδεία, διευρύνοντας το χάσμα ανάμεσα στους γραμματισμένους και στον απλό λαό.

Το 1833 ο Όθωνας με διάταγμα διαίρεσε την εκπαίδευση σε τρεις βαθμίδες. Τη στοιχειώδη, τη λεγόμενη δημοτική, γιατί ανέθεσε τη διοίκηση και την εποπτεία τους στους δήμους, καθώς και τα έξοδα λειτουργίας, τη μέση εκπαίδευση και την ανώτερη *. Η δημοτική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική για αγόρια και κορίτσια και δωρεάν. Όμως οι Βαυαροί δεν ενδιαφέρθηκαν ουσιαστικά για την πρωτοβάθμια-λαϊκή εκπαίδευση και τα ποσοστά φοίτησης παρέμειναν για μεγάλη περίοδο πολύ χαμηλά. Στη Μεσσηνία το 1879 μόνο το 37% πήγαινε σχολείο και ο αριθμός ήταν πολύ μικρότερος για τα κορίτσια, μόλις 9%. Το 1890 στα 10 δημόσια δημοτικά σχολεία που λειτουργούσαν στην Καλαμάτα, τα 600 ήταν αγόρια και μόνο 200 κορίτσια.

Οι Βαυαροί έστρεψαν το ενδιαφέρον τους και έδωσαν προτεραιότητα στη Μ.Ε. Το 1835 ιδρύουν δέκα ελληνικά σχολεία και τότε ιδρύεται το πρώτο Ελληνικό σχολείο στην Καλαμάτα. Οι ανάγκες της πόλης και το ενδιαφέρον για μόρφωση είχε ως αποτέλεσμα να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν στην πόλη από το 1835 ως το 1910, επτά σχολαρχεία.

Η Μέση εκπαίδευση αφορούσε τότε μόνο τα αγόρια. Δεν προβλεπόταν η φοίτηση των κοριτσιών. Η φοίτηση στη Μ.Ε. ήταν σχεδόν δωρεάν αφού οι υποχρεώσεις των μαθητών περιορίζονταν σε 3 δραχμές για εγγραφή στο ελληνικό σχολείο και 5 δραχμές για εγγραφή στο Γυμνάσιο.

Αξίζει εδώ να επισημάνουμε ότι στα Ελληνικά σχολεία (σχολαρχεία) υψηλά ποσοστά φοίτησης παρουσιάζουν τα αγροτόπαιδα, καθώς πολύ νωρίς η αγροτική οικογένεια διαμόρφωσε την πεποίθηση ότι η μόρφωση, η απόκτηση ενός πτυχίου, το "χαρτί" δηλαδή, ήταν το απαραίτητο εφόδιο για μελλοντική αποκατάσταση, μακριά από τις επίπονες χειρωνακτικές εργασίες της αγροτικής ζωής, κυρίως για τον πολυπόθητο διορισμό στη δημόσια διοίκηση.

Παρόλο που η εκπαίδευση στη βαθμίδα αυτή ήταν δωρεάν, υπήρχαν παράπλευρα έξοδα, όπως το ενοίκιο, η διατροφή και η μετακίνηση των μαθητών στις πρωτεύουσες των επαρχιών, όπου λειτουργούσαν τα Σχολαρχεία. Η κοινωνική άνοδος όμως, έστω και ενός μέλους της οικογένειας, προσέδιδε κύρος σε όλη την οικογένεια και γι' αυτό δεν τους πτοούσε καμία θυσία προκειμένου να σπουδάσουν τα παιδιά τους.

Οι "αστικές" οικογένειες της Καλαμάτας (ελεύθεροι επαγγελματίες, γιατροί δικηγόροι, δημόσιοι υπάλληλοι κ.λ.π) όχι μόνο έστελναν τα αγόρια τους στα Ελληνικά Σχολεία αλλά και επεδίωκαν την ολοκλήρωση της Μ.Ε. με τη φοίτηση στα Γυμνάσια, το απολυτήριο των οποίων ήταν το διαβατήριο για Πανεπιστημιακή μόρφωση. Στην Καλαμάτα από το 1835, που ιδρύθηκε το πρώτο σχολαρχείο, μέχρι και το 1860 δε λειτούργησε Γυμνάσιο και γι' αυτό οι εύπορες οικογένειες έστελναν τα παιδιά τους σε Γυμνάσια άλλων πόλεων, συνήθως στη γειτονική Τρίπολη. Το 1860 περίπου 260 Μεσσήνιοι απόφοιτοι Σχολαρχείων είναι διασκορπισμένοι σε Γυμνάσια άλλων νομών. Ο αριθμός είναι ενδεικτικός της ανάγκης που είχε δημιουργηθεί για ίδρυση Γυμνασίου στην πόλη της Καλαμάτας.

Το 1861, μετά από συντονισμένες προσπάθειες της τοπικής κοινωνίας, και επί δημαρχίας Θεοδώρου Κυριακού, συστάθηκε το πρώτο Γυμνάσιο Αρρένων της Καλαμάτας. Στεγάστηκε για πέντε περίπου χρόνια στο αρχοντικό του Π. Μπενάκη (στο σημερινό Μπενάκειο Μουσείο). Το 1866 απόκτησε δικό του κτίριο, βόρεια της Υπαπαντής (σήμερα στεγάζεται το δημοτικό Ωδείο), όπου και λειτούργησε για περίπου 100 χρόνια .Φοιτούσαν κατά μέσο όρο περί τους 200 μαθητές, αριθμός αρκετά μεγάλος για την εποχή. Το 1903 οι εγγεγραμμένοι μαθητές ήταν 347.

Την ίδια περίοδο η ιδιωτική εκπαίδευση, στην οποία το κράτος ήδη από το 1836 είχε αναθέσει συμπληρωματικό ρόλο στην εκ/ση, κάλυψε τη μόρφωση των κοριτσιών με την ίδρυση ιδιωτικών Παρθεναγωγείων τα οποία στην πλειοψηφία τους λειτουργούσαν ως σχολαρχεία. Το 1886 ιδρύθηκε το πρώτο Παρθεναγωγείο της Μαρίας Πετροπούλου και μέχρι το 1900 λειτούργησαν στην Καλαμάτα 10 Παρθεναγωγεία.

Οι μαθήτριες των Παρθεναγωγείων, είχαν καθαρά αστική προέλευση, γιατί τα δίδακτρα ήταν αποτρεπτικά για τα κορίτσια των ασθενέστερων οικονομικά τάξεων. Σιγά-σιγά διαμορφώθηκε η κρατούσα αντίληψη ότι οι απόφοιτες των Παρθεναγωγείων ήταν από "καλό σπίτι", οικονομικά εύρωστο, και επομένως ήταν περιζήτητες νύφες.

Δηλαδή στα Παρθεναγωγεία οι μαθήτριες μάθαιναν ξένες γλώσσες (συνήθως γαλλικά), μουσική (κατά προτίμηση πιάνο), χορό, καλούς τρόπους και προετοιμάζονταν για τους δύο και μοναδικούς ρόλους που αποδεχόταν η τοπική κοινωνία για τα κορίτσια: της καλής συζύγου και της δασκάλας.

Αξίζει να γίνει μνεία εδώ για το Παρθεναγωγείο της Καλλιόπης Καρώνη, ένα από τα καλύτερα της Πελοποννήσου στα τέλη του 19ου αιώνα .Η Καρώνη προσπαθεί να δώσει επαγγελματική κατεύθυνση στην εκπαίδευση των κοριτσιών. Οργανώνει ειδική τάξη κοπτικής ραπτικής, στην οποία φοιτούν απόφοιτες και από άλλα Παρθεναγωγεία. Από το 1898 δίνει στις μαθήτριές της "πτυχίο διδασκαλίσσης", προνόμιο που μέχρι το 1892 είχε μόνο η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία.

Όμως το απολυτήριο του ανώτερου Παρθεναγωγείου (ακόμη και αυτό της Καρώνη) δεν έδινε το δικαίωμα στις απόφοιτες να εγγραφούν στο Πανεπιστήμιο που σημαίνει ότι ακόμη και τα κορίτσια των εύπορων και καλών οικογενειών δεν έχουν πολλές εναλλακτικές λύσεις για ανώτερη επαγγελματική αποκατάσταση.

Τότε, δηλαδή το 1892, παρατηρούνται οι πρώτες παράνομες εγγραφές θηλέων στα Γυμνάσια Αρρένων. Το υπουργείο επίσημα δεν έδινε άδεια εγγραφής αλλά σιωπηρά ανεχόταν την κατάσταση. Στην Καλαμάτα, από το 1893 μέχρι το 1910, φοίτησαν στο Γυμνάσιο Αρρένων της πόλης εννέα μαθήτριες, από τις οποίες μόνο μία κατάφερε να αποφοιτήσει, η Καλλιρρόη Μπακίδου, κόρη δικηγόρου. Και οι εννέα ήταν κόρες ευκατάστατων οικογενειών με υψηλό κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδο (κόρες γιατρών, δικηγόρων, αξιωματικών κ.λ.π.).

Ο ρόλος της ιδιωτικής εκπαίδευσης για τα κορίτσια εξέλιπε, όταν ιδρύθηκαν το 1914 από τη βενιζελική κυβέρνηση τα Αστικά σχολεία Θηλέων. Στην Καλαμάτα ιδρύθηκε τότε το Αρσάκειο από τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία (1914-1923). Οριστική λύση δόθηκε το 1917 με την ίδρυση των πρώτων δημόσιων Ελληνικών σχολείων και Γυμνασίων Θηλέων.

Η ανάπτυξη της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Καλαμάτα, δεν κάλυψε μόνο τη μόρφωση των κοριτσιών αλλά πολύ συχνά αντικατέστησε τη δημόσια εκπαίδευση για τα αγόρια των εύπορων κοινωνικών στρωμάτων. Η επιλογή καταβολής διδάκτρων αντί της παρεχόμενης δωρεάν δημόσιας εκπαίδευσης, αποδεικνύει ακόμη μια φορά την οικονομική ευρωστία της πόλης. Εξάλλου οι απόφοιτοι των Αρρεναγωγείων (στην Καλαμάτα από το 1870 -1900 λειτούργησαν 10 Αρρεναγωγεία) είχε προβλεφθεί να έχουν τη δυνατότητα, μετά από εξετάσεις σε δημόσιο σχολείο να εγγραφούν στο Πανεπιστήμιο.

Όλα τα παραπάνω ήταν τα προβλεπόμενα από το κράτος για την εκπαίδευση αρρένων και θηλέων είτε με δημόσια δωρεάν παρεχόμενη παιδεία είτε με ανάθεση στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Όμως τα ποσοστά φοίτησης δεν ήταν ανάλογα με την αύξηση του πληθυσμού και ο αναλφαβητισμός εξακολουθούσε να παραμένει σε υψηλά επίπεδα. Το 1879 το 70% των ανδρών και το 93% των γυναικών ήταν αναλφάβητοι.

Για να αντιμετωπισθεί ο αναλφαβητισμός έγιναν στην Καλαμάτα την περίοδο αυτή προσπάθειες από ιδιώτες για τη μόρφωση του λαού. Το 1873 ιδρύθηκε στην Καλαμάτα Σχολή Απόρων Παίδων, παράρτημα του συλλόγου Παρνασσός. Λειτούργησε 40 περίπου χρόνια, μέχρι το 1911, με σκοπό την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, την περίθαλψη των "παιδιών του δρόμου" και την επιμόρφωση του λαού γενικότερα.

Το 1884 ιδρύθηκε ο Μεσσηνιακός Σύνδεσμος ,Λαϊκή εταιρεία, ένας από τους σκοπούς της οποίας ήταν να οργανώσει "σχολήν πρακτικήν και θεωρητικήν, σκοπόν έχουσα την διδασκαλίαν του λαού". Πράγματι οργάνωσε τη "Σχολή του λαού" με στόχο τη "βελτίωση των γνώσεων των εγγράματων μελών" αλλά και την διδασκαλία στοιχειωδών γνώσεων ,αναγνώσεως, γραφής κι αριθμητικής στους αγράμματος". Ξεκίνησε η λειτουργία της "με συρροή πολλού πλήθους". Η διδασκαλία γινόταν δωρεάν και για την οικονομική ενίσχυση της σχολής οργανώνονταν λαχειοφόρες αγορές. Δυστυχώς δε λειτούργησε για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς δεν είχε ωριμάσει η συνεταιριστική ιδέα την οποία προωθούσε ο Μεσσηνιακός Σύνδεσμος.

Αυτή ήταν πολύ συνοπτικά η εκπαιδευτική ιστορία της Καλαμάτας, η οποία σε δύσκολους καιρούς εμφάνισε έντονη εκπαιδευτική δραστηριότητα, ακόμη και στη μόρφωση των κοριτσιών με τα ιδιωτικά Παρθεναγωγεία αλλά και στην αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού με ιδιωτικές πρωτοβουλίες, πρωτοποριακές για την εποχή.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.